

Josep Pla, antifranquista

Text > ENRIC PUJOL

La posició política que Josep Pla va mantenir al llarg de la dictadura del general Franco (1939-1975) ha estat motiu d'una viva polèmica que encara no ha finalitzat. És ben sabut que, durant la Guerra Civil, del 1936 al 1939, Pla va donar suport actiu al bàndol «nacional» i que des del seu exili (primer a Marsella i després a Roma) arribà a espisar en favor dels militars insurrectes.

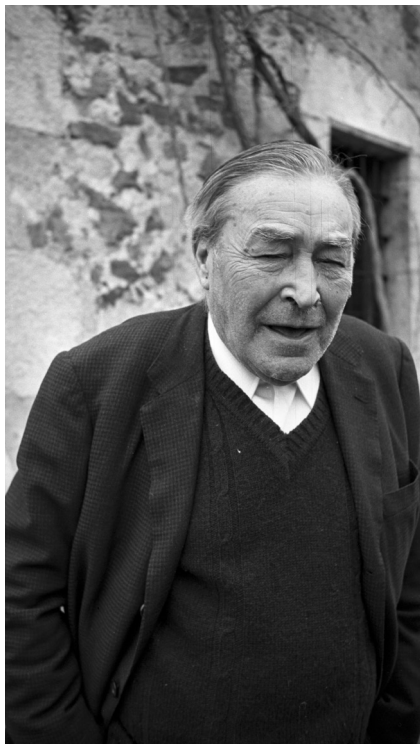
>> Josep Pla escrivint al seu mas de Llofriu el març del 1972. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS.)

Cap al final del conflicte bèl·lic, després de la seva estada a Sant Sebastià i a Burgos, el gener de 1939 Josep Pla va retornar a Barcelona junt amb les tropes franquistes. Després d'un intent fallit de ser del nucli directiu de *La Vanguardia*, passà a ser un dels impulsors de la revista *Destino*. Fou a partir d'aleshores que començà a agafar distància respecte del règim dictatorial, fet que no és gaire conegut pel gran públic. L'intent de dur endavant un veritable genocidi identitari

contra Catalunya i la forta repressió contra tota dissidència política, menats pel nou règim, van ser decisius en el seu canvi d'orientació, que segurament també va estar estimulat pel resultat de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), favorable als aliats. Pla va prendre consciència ben aviat del fet que es trobava en el bàndol dels «vençedors vençuts», com qualificà el seu amic Manuel Brunet tots aquells catalanistes de caràcter conservador que, davant la repressió revolucionària del 1936, i sense poder-se imaginar el

que arribaria a ser en realitat el franquisme, es decantaren en favor dels militars nacionalistes espanyols. En aquest bloc, cal incloure-hi tant els que políticament eren afins a la Lliga (com ara Pla) com els qui defensaven unes fortes conviccions religioses (com Brunet). La revista *Destino* va ser, de fet, l'òrgan d'expressió d'aquest grup divers.

No ha de sobtar, doncs, que als anys cinquanta Pla formés part d'un grup de pressió, liderat per l'historiador Jaume Vicens Vives, que pretenia

>> Josep Pla davant el mas de Llofriu el març del 1972. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS.)

aconseguir una evolució negociada del franquisme cap a posicions democràtiques i que comptava amb el suport del president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas. En realitat, Pla arribà a fer un informe sobre Tarradellas per a aquest grup (que Oriol Malló va fer públic el 1997 des de les pàgines de *Presència*), en què el qualificava d'home «de govern» i de «negociació permanent». La mort sobtada de Vicens Vives el 1960 frustrà aquell intent.

Volums de textos inèdits

Diferents estudiosos i biògrafs de Pla han analitzat aquesta evolució política, però els últims anys s'han publicat dos volums de textos inèdits que permeten resseguir-la amb força precisió i conèixer millor què pensava l'escriptor, en realitat, del franquisme, ja als anys cinquanta i seixanta. L'un, *La vida lenta: Notes per a tres diaris* (1956, 1957, 1964), va aparèixer el 2014, a cura de Xavier Pla. L'altre, *Fer-se totes les il·lusions possibles*, ho va fer el 2017, a cura de Francesc Montero.

El primer llibre és un aplec de notes gairebé telegràfiques preses durant els tres anys que figuren al títol, en les quals Pla consignà la vida quotidiana, les seves lectures, opinions, sentiments i algun anhel eròtic. Conté judicis ben

explícits sobre què pensava de Franco i del règim dictatorial, com aquesta anotació del 15 de maig de 1956: «El fàstic físic que em fa Franco em deprimeix». O bé aquesta altra, de l'1 d'abril de 1964, que corrobora que a la dècada següent la seva opinió sobre el règim es mantenia ben crítica: «Tal dia com avui fa 25 anys que s'acabà la guerra: 25 años de paz —és a dir, de misèria, de policia i d'indignitat». Ja abans, el 16 de febrer de 1957, havia escrit això, a propòsit de la commemoració de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona: «Molt fatigat, però sobretot deprimit per la situació política general [...] El país ha arribat a l'enviliment total. Avui he tingut notícia de l'article de *La Vanguardia* del dia de l'alliberació a Barcelona tractant els catalans de covards».

En un moment determinat, es va plantejar marxar cap a l'exili, desesperat per la pressió de la censura, com consta en aquesta anotació del 30 d'octubre de 1956: «La censura està insuportable. Em trobo en un moment de depressió irreparable. Potser seria hora de prendre una decisió i marxar. Aquest país és asfixiant. ¿Sobre què es pot parlar? No hi ha res a fer». En el volum també hi trobem una descarnada confessió autocrítica de la seva actitud davant d'aquella situació, del 17

de gener de 1957: «Jo sé perfectament que anem al desastre, però no tinc ni la força ni la joventut per dir-ho i anar a la presó. Horrible». No ha de sobtar, doncs, que el curador, Xavier Pla, afirmi que l'obra configura «un autoretrat sec i despietat».

El segon llibre, *Fer-se totes les il·lusions possibles*, aplega un seguit de notes difícils de datar, moltes de les quals no eren pensades per a la publicació. Això fa que les opinions siguin més lliures, que les crítiques contra el règim siguin ben desacomplexades i que hi trobem informacions fins ara poc conegudes.

Un embassament de merda

L'opinió que li mereixia l'Estat espanyol de l'època, a causa de la seva contundència, va arribar a ser utilitzada per promocionar comercialment el llibre: «Espanya, que amb l'estabilització i la llibertat econòmica sembla haver liquidat al mínim —externament, almenys, parlant— els fets aparatosos d'estraperlo, és un embassament de merda d'unes proporcions fantàstiques». I encara afegia: «Les autoritats no són més que els inspectors del manteniment de la merda estable». Davant d'aquesta realitat frustrant, defensà l'aïllament personal: «D'ençà de l'entrada dels nacionals, en aquest país no

>> Franco saludant des del balcó de l'Ajuntament de Girona en la seva visita del maig del 1960. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS.)

he sentit cap ràdio espanyola, no he llegit cap diari, no he tingut cap informació del país. Així he pogut mantenir el meu esperit sense cap contaminació de l'ambient». Tanmateix, també reivindicà una certa actuació pública opositora soterrada: «No he parlat mai de política. És a dir: no parlant de política, he fet l'oposició constantment. En els temps que he viscut, no podia fer res més. No he estat mai un heroi —que quedi ben entès. Però, quina pena!».

Fins i tot ell mateix s'arribà a qualificar d'antifranquista en una anotació en què parla de *Destino*: «La revista ha estat escrita per elements antifranquistes. Els més vells i notoris hem estat Brunet i jo». I fa extensiu el mot a d'altres amics que formaven part de l'entramat del règim. Així, en un moment que parla dels economistes Joan Sardà i Fabià Estapé (responsables dels plans

d'estabilització del règim del 1959), diu: «Com a bons economistes són uns pelats [...] Això potser està en l'origen de la contradicció: són antifranquistes però per guanyar-se la vida han de col·laborar». Una cosa similar diu de Manuel Ortínez, empresari i gestor públic, amic de Tarradellas i que temps després, el 1979, va ser conseller de Governació de la Generalitat restaurada: «Ortínez em diu que el règim de Franco conté un nombre d'antifranquistes considerable —en els llocs àdhuc clau. Personalment Ortínez ha col·laborat i el que sent és no haver pogut col·laborar amb adhesió total perquè l'estupidesa del règim no ho ha permès». Aquesta ambivalència que determina gent sostenia amb el règim el portà a una conclusió, segurament formulada durant els anys seixanta: «Les dictadures ho corrompen tot, perquè com

que només es poden combatre des de dins, creen aparences de duplicitat escandaloses. Aquesta duplicitat, però, no havia estat tan forta com ara».

Dos dies empresonat

La seva actitud prudent envers les autoritats es pot explicar, en part, a causa d'un fet que fins ara era poc conegut: l'empresonament que patí a principis dels anys quaranta per unes opinions crítiques envers el règim dites a Carles Sentís. Una qüestió que es troba perfectament documentada en el llibre que ens ocupa. El mateix Pla va explicar que Sentís va comentar, «per fer gràcia» a una autoritat del règim («un tal Orbaneja»), el que l'escriptor emporданès li acabava de dir: «Orbaneja em féu presentar a la Seguretat [...] Hi vaig estar dos dies en un saló dormint sobre una otomana». Va poder sor-

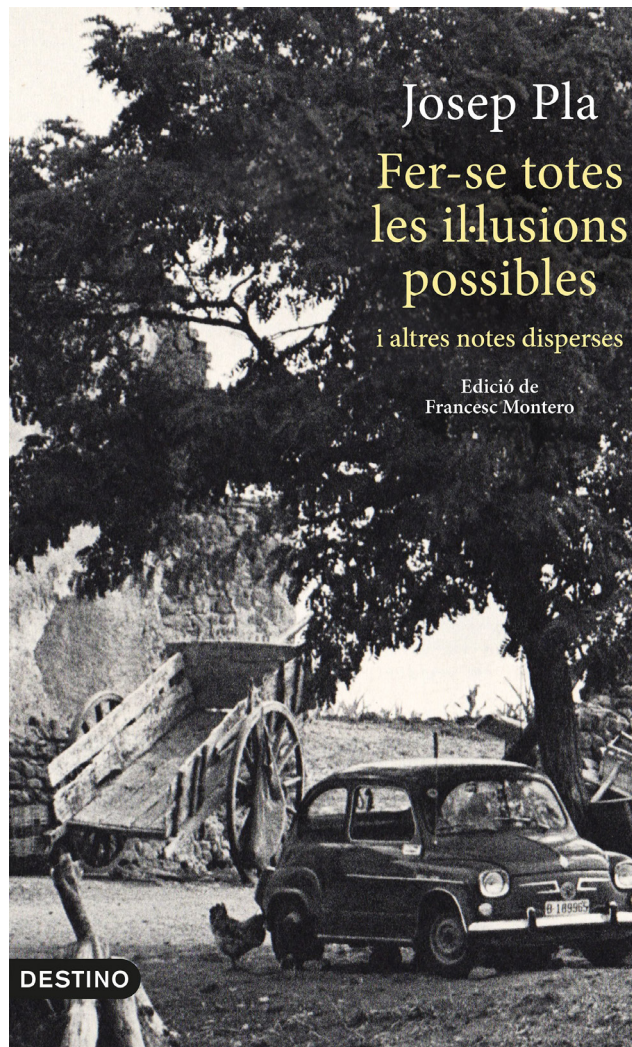
>> *El dictador i l'alcalde de Girona Pere Ordís, al seu pas en automòbil pel carrer de la Cort Reial de Girona, el 17 de maig del 1960.*

(Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MIQUEL MORILLO.)

>> Portada de La vida lenta. (Font: GRUP 62)

>> Portada de Fer-se totes les il·lusions possibles. (Font: EDITORIAL DESTINO)

tir d'allà gràcies a Gregorio Marañón. Aquesta mala experiència segurament contribueix a explicar les reticències de l'escriptor a l'hora de manifestar les seves opinions públicament. Com fa la dita: «Gat escaldat té por de l'aigua».

La seva actitud suposadament poc compromesa contra la dictadura fou, en el fons, un argument decisiu per tal que no li donessin el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, que atorga Òmnium Cultural. Sembla que el seu editor i amic, Josep Vergés, ho provà en reiterades ocasions, totes sense èxit. El punt culminant de la controvèrsia, segons Ramon Civit, estudiós del tema, va tenir lloc el 1974, tot i que abans, i després també, sorgiren diferents veus en favor i en contra de la concessió dins de la mateixa resistència cultural antifranquista. Algunes polèmiques declaracions seves dels anys setanta, com ara les que va fer en suport a l'alcalde franquista de Barcelona Josep M.

de Porcioles o al règim dictatorial portuguès d'Oliveira Salazar, enverinaren encara més el debat.

L'amistat i el contacte que d'ençà de finals dels anys cinquanta va mantenir amb Tarradellas van fer que la relació mútua es perllongués i tingués un moment especialment intens després de la mort del dictador, quan s'aconseguí el restabliment de la Generalitat de Catalunya i el retorn del president Tarradellas, després d'una dura negociació amb Madrid. Pla arribà a donar consells al president, en una carta de l'agost del 1977, sobre la naturalesa del nou govern que s'havia de constituir: «Li participo que, si la Generalitat es converteix en un afer socialista-comunista o del Front Popular, etc., molts catalans se'n desinterressaran totalment. La Generalitat ha de ser de tots els catalans. Res més! [...] La classe política sortida amb les eleccions [del 15 de juny de 1977] no val res de res». En aquells moments, però, la

seva influència política damunt el president era nul·la. Tanmateix, sí que Tarradellas, conscient del greuge literari fet a l'escriptor i també fet a una persona amb qui ell mateix havia conspirat en contra de Franco, va fer que se li concedís la Medalla d'Or de la Generalitat el 1980. Aquesta medalla, concebuda com a màxim guardó de l'aportació d'una persona o entitat a l'hora d'incrementar o difondre el patrimoni cultural català (i donada també en dates similars a Joan Miró, Pau Casals, Joan Coromines i Salvador Espriu), fou com una mena de compensació per la no concessió del Premi d'Honor. D'aquesta manera, l'autogovern restablert podia, gràcies a una política sistemàtica de restitucions simbòliques, recosir les diferències polítiques i superar les filies i fòbies pròpies d'una resistència cultural molt heterogènia i que havia hagut d'actuar sota l'implacable constrenyiment d'una dictadura ferotge.